

TEMEIURILE RAȚIONALE ALE CONCEPȚIEI CAUZALITĂȚII ÎN DREPTUL PENAL

Igor CIOBANU, Narciza NEDELUCU

Universitatea de Stat din Moldova

Fiind obiectul mai multor investigații științifice și obiectul de studiu al diferitelor domenii de cercetare, în articolul de față ne-am propus să stabilim temeiurile raționale ale legăturii cauzale în dreptul penal sau, forma utilizată în sens larg – a cauzalității. În această ordine de idei, în atingerea scopului dorit demersul analitic s-a axat pe următoarele momente: legătura cauzală ca obiect al filosofiei; legătura cauzală în calitate de obiect al științelor naturale; legătura cauzală în calitate de obiect de cercetare al dreptului penal. În primul rând, este analizată cauzalitatea în calitate de categorie științifică abstractă, studiată de către un compartiment special al filosofiei – determinismul. Filosofia cercetează particularitățile, calitățile, caracteristicile legăturii cauzale, formulează un șir de teorii referitoare la esența legăturii cauzale. În al doilea rând, este trecută în revistă legătura cauzală în calitate de fapt obligatoriu al realității obiective, care evoluează în baza regulilor științelor naturii. La acest nivel, legătura cauzală se prezintă ca o cauzalitate empirică pură. În al treilea rând, știința dreptului penal formează construcția teoretică a legăturii cauzale, care se încadrează logic în conceptul dreptului penal cu referire la componența de infracțiune și la legătura dintre elementele acesteia. În acest sens, este prevăzută calitatea legăturii cauzale sub aspect de obiect de studiu propriu științei dreptului penal.

Cuvinte-cheie: construcție teoretică, elementele infracțiunii, legătură cauzală, cauzalitate, determinism, realitate obiectivă, componență de infracțiune.

THE RATIONAL BASIS OF THE CONCEPTION OF CAUSALITY IN THE PENAL LAW

Being the matter of several scientific investigations and the object of various areas of research, this article aims to establish the rational basis of the concept of causal link in the Penal law or, as it is used in a broader sense – the concept of causality. In this context, within the analysis process the emphasis is made on the following points of concern: the causal link as an element of philosophy; the causal link as an object of the natural sciences; the causal link as an element of research within the Penal law. In the first case, the causality is considered and analyzed as an abstract scientific category, studied by a special compartment of philosophy – the determinism. Philosophy highlights the peculiarities, qualities, the characteristics of the causal link, formulates a number of theories concerning the essence of the causal link. With regard to the second case, the causal link is reviewed as a mandatory item of the objective reality, which evolves based on the rules of the natural sciences. At this level, the causal link is presented as a pure empirical causality. Finally, in the third case, the science of Penal law forms the theoretical construction of the causal link, logically falling within the concept of Penal law at the composition of the offence and the link between the elements of the offence. In this regard, the causal link acquires the quality of object of research belonging to the science of Penal law.

Keywords: theoretical construction, elements of the offence, causal link, causality, determinism, objective reality, composition of the offence.

Relația cauzală este un proces de generare, cu o anumită durată, în care are loc, de obicei, schimbarea unei stări. Concepția cauzalității reliefează, în primul rând, existența obiectivă a relațiilor cauzale, apoi faptul că ele sunt redade de conștiința umană, care – la rândul ei – este supusă acțiunii principiului cauzalității [1].

Condiția necesară răspunderii penale o constituie stabilirea legăturii cauzale dintre fapta infracțională și consecințele criminale. Este vorba despre stabilirea consecințelor criminale care au fost provocate anume de această faptă infracțională, dar nu de acțiunile sau inacțiunile altor persoane sau de oarecare puteri ale naturii etc. Fapta săvârșită de o persoană anumită alcătuiește infracțiunea pentru care ea poate fi trasă la răspundere penală numai pentru că fapta în cauză a provocat consecințe socialmente periculoase prevăzute de legea penală [2].

Problema răspunderii penale în cazul existenței raportului de cauzalitate se pune numai în cazul în care urmările produse sunt o consecință logică necesară a acțiunilor sau inacțiunilor conștiente ale persoanei fizice [3]. Urmările întâmplătoare se plasează în afara sferei de reglementare a dreptului penal.

Pentru rezolvarea corectă a oricărei fapte infracționale, o importanță deosebită are studierea, în timpul cercetării cauzei, prezenței legăturii cauzale dintre fapta socialmente periculoasă, săvârșită de o persoană concretă, și consecințele criminale survenite [4].

Raportul de cauzalitate desemnează relația existentă între două fenomene: *cauză* și *efect*. Cauza este fenomenul care determină nașterea altui fenomen, iar efectul – fenomenul determinat, rezultatul. În dreptul

penal raportul de cauzalitate se stabilește între acțiunea (inacțiunea) omului prevăzută de legea penală, care constituie fapta, și urmarea periculoasă, ca efect al acestei acțiuni (inacțiuni) [5].

Deoarece legătura cauzală, prezentă în cazul inacțiunii, este prezentată ca deținând anumite particularități, este necesar să ne expunem în primul rând asupra trăsăturilor generale ale concepției determinismului cauzal în dreptul penal.

Legătura cauzală sau, în sens larg – cauzalitatea, fiind obiectul mai multor investigații științifice, constituie obiectul de studiu al diferitelor domenii de cercetare [6]. În ce ne privește, în continuare ne vor interesa următoarele momente: legătura cauzală ca obiect al filosofiei; legătura cauzală în calitate de obiect al științelor naturale; legătura cauzală în calitate de obiect de cercetare al dreptului penal.

În primul rând, cauzalitatea constituie o categorie științifică abstractă, care este studiată de către un compartiment special al filosofiei – determinismul. Determinismul este o parte integrantă a ontologiei în cadrul căreia ocupă un loc de prim ordin. Esența lui constă în recunoașterea existenței unor relații de dependență și condiționare obiectivă, în virtutea cărora producerea (aparitia, evoluția, disparitia) și existența tuturor fenomenelor se realizează pe un temel propriu. Determinismul ca teorie se referă la două planuri: 1) constatarea unei anumite ordini; 2) explicarea mecanismelor acestei ordini [7].

Filosofia cercetează particularitățile, calitățile, caracteristicile legăturii cauzale, formulează un șir de teorii referitoare la esența legăturii cauzale. Prin „filosofie” se înțelege în mod exclusiv compartimentul filosofiei cu referire la metodele de acumulare a cunoștințelor. Cu alte cuvinte, filosofia în cadrul textului se folosește în sens de știință metodologică generală. Acest moment, însă, nu exclude rolul de sine stătător al metodologiei. Legătura cauzală se include în obiectul filosofiei, și anume ea prima s-a interesat de problemele determinismului. Tezele de bază ale științei deterministe au fost inițial formulate în cadrul filosofiei, pentru ca mai apoi să-și găsească reflectare și în cadrul altor ramuri ale științei.

În al doilea rând, legătura cauzală constituie un fapt obligatoriu al realității obiective, care evoluează în baza regulilor științelor naturii. Ea se prezintă ca o cauzalitate empirică pură. În așa sens, legătura cauzală ca obiect al investigației este reflectat de către științele naturii și nu este inclusă în obiectul dreptului penal. Cu o atare percepere a noțiunii de cauzalitate este strâns legată întrebarea referitoare la stabilirea nemijlocită a legăturii cauzale în cadrul unei cauze penale concrete.

După cum menționează profesorul М.Д. Шаргородский, majoritatea problemelor cuprinse de Partea Generală a dreptului penal, inclusiv problemele legăturii cauzale, în cea mai mare parte sunt ridicate și soluționate în legătură cu infracțiunile de omor [8]. În albia celor expuse putem menționa că întrebarea referitoare la o legătură cauzală concretă în cazul atentării la viața și sănătatea persoanei este soluționată de către știința medicală de rând cu dreptul penal (de exemplu, în cazul înaintării întrebării cu privire la cauza morții se dă concluzia: „moartea a survenit în rezultatul anumitor vătămări ale anumitor organe sau țesuturi”).

În al treilea rând, știința dreptului penal formează construcția teoretică a legăturii cauzale, care se încadrează logic în conceptul dreptului penal referitor la componența de infracțiune și la legătura dintre elementele acesteia. În acest sens, legătura cauzală poate fi privită și ca un obiect de studiu propriu științei dreptului penal. Construcția teoretică a legăturii cauzale, exprimată în formularea normativă a normei de drept penal, precum și în diferite teorii referitoare la legătura cauzală, își găsește aplicare practică în cauzele penale concrete. Astfel, chestiunea referitoare la stabilirea nemijlocită a legăturii cauzale, strâns legată cu perceperea cauzalității în baza legităților științelor naturii, este legată, de asemenea, și de construcția teoretico-penală a legăturii cauzale.

Așa, de exemplu, cauza concretă care a generat moartea este stabilită în baza datelor științei medicale, iar rolul științei dreptului penal constă în aceea că ea modelează construcția legăturii cauzale care este utilizată la soluționarea întrebării dacă este sau lipsește componența de infracțiune și dacă poate fi stabilită în fapta subiectului (atât în cazul acțiunii, cât și al inacțiunii) legătura cauzală care a generat survenirea consecințelor socialmente periculoase. În același timp, este necesar să ținem cont de faptul că stabilirea legăturii cauzale necesare (adică, construcția teoretică a legăturii cauzale) în cazul inacțiunii dispune de un șir de particularități în comparație cu stabilirea acesteia în cazul acțiunii (adică, al cauzei active).

În viziunea lui I. Macari, legătura cauzală, în general, este o categorie filosofică, de aceea dreptul și, în deosebi, dreptul penal nu soluționează nemijlocit legitatea legăturii cauzale [9].

Soluționând problema referitoare la legătura cauzală în calitate de obiect de cercetare al mai multor științe, este necesar să explicăm tezele asupra noțiunilor deterministice în dreptul penal. Cercetând noțiunile utilizate în jurisprudență, B.H. Тапачов le clasifică în trei grupe:

1) *noțiuni organice* – noțiuni juridice ce constituie nucleul obiectului unui domeniu al științei. Ele se atribuie la acest obiect genetic și istoric, apărând și dezvoltându-se în cadrul activității juridice în baza reglementărilor proprii;

2) *noțiuni consolidate* – noțiuni juridice ce apar și se dezvoltă în alte domenii ale științei, care nu se includ în ciclul juridic în mod mecanic, ci suportă anumite schimbări și obțin un conținut juridic nou;

3) *noțiuni asociate* – noțiuni din alte domenii ale științei, implicate în domeniul jurisprudenței pentru obținerea reprezentărilor, închipuirilor despre fapte, evenimente care au o importanță practică în activitatea organelor de drept sau care asigură „transferuri de sens” al cercetărilor din domeniul științelor juridice în alte științe sau domenii de cercetare” [10].

Este evident că aparatul terminologic determinist, în care sunt incluse așa noțiuni precum cauzalitate, legătură cauzală, cauză, efect etc., pentru jurisprudență nu are un caracter organic. Mult mai puțină claritate, la prima vedere, este prezentă în întrebarea dacă noțiunile vizate au un caracter consolidat sau asociat pentru jurisprudență. Între timp, stabilirea unei clarități în această privință va permite a soluționa problema privind temeiurile conceptului de legătură cauzală în dreptul penal: dacă aceste temeiuri trebuie să fie exclusiv filosofice după natura lor și cum natura strict filosofică a unui așa concept corelează cu acea circumstanță că dreptul penal este o știință de sine stătătoare? Soluționarea acestei chestiuni ne va permite să concepem mult mai fundamental modelarea construcției legăturii cauzale în dreptul penal.

Problema în cauză poate fi soluționată numai după clarificarea caracterului – consolidat sau asociat – al noțiunilor deterministe în dreptul penal. Însă, clarificarea *a priori* a caracterului acestor noțiuni este greu realizabilă, de aceea e necesar a investiga, inițial, conținutul acestor noțiuni deterministe.

Mai mult ca atât, până a purcede la investigarea noțiunilor deterministe, este necesar a evidenția bazele metodologice ale studiului întreprins. Savantul B.H. Tapacov propune ca examinarea și studierea jurisprudenței să se facă de pe trei poziții: filosofică, doctrinară și dogmatică [11]. Într-adevăr, aplicarea în cumul a pozițiilor expuse ne va permite să studiem cât mai profund domeniul dreptului; în particular, clarificarea esenței legăturii cauzale în dreptul penal nu poate fi limitată doar la tratarea filosofică sau la cea juridică (doctrinară și dogmatică).

Filosofia are importanța unei științe metodologice generale. Metodologia apare în calitate de știință sau de teorie generală a metodelor cunoașterii. Metodologia studiază metodele și procedeele utilizate în știință și principiile de organizare a cunoașterii prin prisma acceptării sau respingerii lor [12].

În acest sens, filosofia, în limitele paradigmelor științifice determinate, ne oferă un anumit tablou al lumii înconjurătoare, în care sunt expuse și fundamentate cele mai importante și de bază categorii ale acestei lumi. Causalitatea, în particular, constituie una dintre aceste categorii. În așa fel, știința despre cauzalitate trebuie să fie fundamentată filosofic și prezentată în conformitate cu regulile și principiile metodologice.

În același timp, dreptul penal utilizează de sine stătător construcția teoretică a legăturii cauzale. Legătura cauzală constituie un element (semn) obligatoriu al laturii obiective a componenței materiale de infracțiune care necesită un probatoriu propriu și se află într-un anumit coraport cu celelalte semne și elemente ale componenței de infracțiune. Deoarece de către filosofie, ca și de către oricare altă știință, nu pot fi predeterminate întrebările care se află după limita posibilităților lor, pentru perceperea adecvată a esenței construcției legăturii cauzale în dreptul penal nu este suficientă doar tratarea filosofică. Transferul mecanic al ideilor filosofice deterministice pe tărâmul științific al dreptului penal ar crea un spectru larg de lacune și ar lăsa fără răspuns numeroase întrebări din domeniu. Pe de altă parte, nu este posibil a construi o concepție logică, științific fundamentată, despre legătura cauzală bazându-ne doar pe doctrina dreptului penal. Ca entitate, noțiunea de legătură cauzală, precum și metodele de investigare și stabilire a acesteia, nu sunt după natura lor pur juridice.

După cum menționează I.Macari, problema legăturii cauzale este o problemă filosofică, și nu de drept penal. Prin raport causal materialismul dialectic înțelege o astfel de legătură obiectivă între fenomene, dintre care unul sau câteva fenomene, care acționează reciproc, dau naștere altor fenomene (consecințe, efecte, urmări).

Teoria dreptului penal nu creează o noțiune deosebită (juridică) despre raportul cauzal, ea însăși pornește în întregime de la principiile de bază ale filosofiei privind teoria cauzalității ca una dintre categoriile materialismului dialectic. Iată de ce sarcina juriștilor constă în aceea ca, aplicând corect metodele justiției, să folosească principiul filosofic dat cu privire la acele cauze, urmări ale fenomenelor lumii înconjurătoare, care sunt studiate în legătură cu săvârșirea unei infracțiuni concrete.

Filosofia examinează raportul cauzal ca fiind o formă generală de interacțiune între societate și fenomenele naturii. Cauzalitatea este una dintre legile generale ale naturii, care își găsește exprimare concretă în toate domeniile vieții. Legăturile cauzale sunt variate și fără hotar în spațiu și în timp, fiindcă ele exprimă trăsăturile generale ale materiei: mișcarea, schimbarea și dezvoltarea.

Legătura cauzală este o categorie obiectivă, care există independent de conștiința individului, de fenomenele lumii externe înconjurătoare, cunoscute de om. Întrucât toate fenomenele naturii și ale vieții sociale se găsesc într-o dependență reciprocă permanentă, adică interacționează, atunci și fenomenele care îi interesează pe juriști trebuie privite (examineate, interpretate) tot în conformitate cu acest principiu universal [13].

În așa fel, soluționarea chestiunii cu privire la legătura cauzală în dreptul penal pretinde, pe bună dreptate, ca totalitatea întrebărilor din domeniu să fie fundamentate pe două științe: filosofie și drept penal. În același timp, filosofia se utilizează în calitate de pârgie metodologică pe tărâmul investigațiilor juridice, de rând cu tratările științifice și dogmatice.

Constatăm faptul că în literatura de specialitate cercetarea raportului de cauzalitate a constituit o problemă asupra căreia și-au îndreptat atenția numeroși autori, ale căror eforturi au fost canalizate în vederea elucidării acesteia pe planul dreptului penal și creării, astfel, a unui instrument care, pus la îndemâna practicii, să ofere soluții juste pentru toate situațiile cu care se confruntă organele judiciare, situații care, prin diversitatea și complexitatea lor, au ridicat adeseori aspecte delicate, a căror soluționare nu a fost lipsită de dificultate [14].

În ceea ce ține de sfera dreptului penal, savanții români Gh.Nistoreanu și Al.Boroi definesc raportul de cauzalitate ca „un fenomen existent independent de conștiința omului, pe care conștiința îl reflectă în mod obiectiv, numai că în componența lui trebuie incluse și procesele psihice care determină și însoțesc activitatea persoanei fizice. Cu alte cuvinte, în cazul raportului de cauzalitate în dreptul penal, avem de a face cu o cauzalitate care cuprinde în ea toate celelalte forme de cauzalitate, de la cea psihică până la cea mecanică, fizică, dar care nu poate fi redusă numai la acestea din urmă, cea psihică fiind forma cea mai complexă de cauzalitate” [15].

După cum am menționat anterior, cauzalitatea, fiind un obiect de studiu al filosofiei, este studiată de către un compartiment special al acesteia, și anume – determinismul, știință despre legătura, interdependența și condiționarea reciprocă a faptelor și fenomenelor realității obiective. Cauzalitatea este o categorie a determinismului. Există o multitudine de forme în care se manifestă cauzalitatea, și anume: 1) cauzalitatea mecanică, proprie sistemelor sumative și proceselor mecanice în care relațiile cauzale sunt directe, univoce; 2) cauzalitatea statistică, care exprimă relații neunivoce, nelineare dintre cauză și efect, relații în care cauzele interacționează cu factorii întâmplători, cu un cerc larg de condiții, astfel încât trecerea de la cauză la efect este mediată de jocul întâmplător; 3) cauzalitatea imanentă, ce are în vedere raporturi de cauzalitate între stări ale aceluiași fenomen, mai precis – raporturi de autodeterminare; 4) cauzalitatea tranzitivă, care se referă la relații genetice (cauzale) între fenomene. Ea se manifestă ca raporturi de exterioritate [16].

Determinismul, ca știință, afirmă certitudinea anumitor evenimente și stări față de altele. Determinismul este combătut de indeterminism. Totodată, deseori în literatura de specialitate determinismul se utilizează în calitate de sinonim contextual al „cauzalității” și al „legăturii cauzale”. O așa utilizare este admisibilă, însă este necesar să ținem cont de faptul că determinarea cauzală constituie un caz particular al determinității, și anume – ea determină, condiționează faptele, evenimentele de cauzele și efectele lor. Pe lângă determinismul cauzal, în doctrina deterministă generală sunt evidențiate următoarele categorii ale condiționării (determinării). Astfel, savantul M.Бунге le clasifică în felul următor:

1) autodeterminarea cantitativă – determinarea ulteriorului de către premergător, „dominarea în evoluție continuă a stărilor care se deosebesc una de alta doar sub aspect cantitativ”;

2) autodeterminarea calitativă (dialectică) – determinarea întregului proces al „luptei interne” și a ulterioarei sinteze finale față de componentele contradictorii esențiale. „În contradictorialitatea autodeterminării cantitative, dialectica internă include modificări calitative”;

3) determinarea teleologică – determinarea mijloacelor de către scopuri și sarcini;

4) determinarea statistică – determinarea rezultatului final prin acțiunea unificată a esențelor, în general, independente;

5) determinarea mecanică – determinarea ulteriorului de către premergător, de obicei cu luarea în considerare a cauzelor în evoluare și a acțiunilor reciproce;

6) determinarea structurală (holistică) – determinarea părților componente ale unui tot unitar, unde întregul nicidecum nu poate fi premergător părților sale care îi formează integritatea;

7) interdependența (cauzalitatea reciprocă și interdependența funcțională) – determinarea efectului cauzat de către acțiunea reciprocă [17].

După cum susține însuși autorul, enumerarea tipurilor determinării nu este una exhaustivă, urmează a fi evidențiate și alte tipuri de determinare, aceasta în rezultatul unor studii și cercetări mai profunde.

În continuare, în lucrarea sa M.Бунге menționează că „orice delimitare clară între tipurile determinării include în sine presupunerea că ele sunt incompatibile,... însă legate reciproc, formând ierarhia tipurilor determinării, și... niciun tip de determinare ca rezultat al acestei corelații nu acționează în formă proprie firească, excluzând toate celelalte categorii, ceea ce ar fi posibil doar în situații ideale”.

Enumerarea categoriilor determinării este realizată cu scopul de a evidenția că determinarea cauzală constituie o varietate a condiționării (determinismului). Și până a clarifica chestiunea referitoare la prezența legăturii cauzale, este necesar a clarifica dacă efectul este determinat de cauză și că nu avem în situația dată un alt tip de determinism, ca, de exemplu, condiționarea cantitativă sau determinismul structural. Pentru evidențierea determinării cauzale din cadrul determinării generale (prin care subînțelegem clarificarea unor stări prin intermediul altora), este necesar a indica trăsăturile esențiale ale condiționării cauzale.

În primul rând, cauzalitatea dispune de anumite particularități genetice, și anume – de calitatea efectului produs. Calitățile efectului prin geneză (producerea) sunt determinate de calitățile cauzei. Geneza constituie o noțiune largă și, evident, după principiul „nimic nu poate rezulta din nimic și nici se poate transforma în ceva”, aparține nu doar cauzalității, dar face parte și din alte procese de determinare, fiind o urmare a anumitor activități. De aceea, prezența doar a principiului genetic pentru evidențierea cauzalității din întregul spectru al determinării nu este suficientă. Sunt necesare în acest sens și careva alte semne ale cauzalității.

În al doilea rând, determinarea cauzală are un caracter nomologic (de lege). Acest moment poate fi ilustrat pe cale inductivă: una și aceeași cauză sau o totalitate similară a mai multor condiții, care constituie cauza, întotdeauna au drept rezultat unul și același efect [18].

În al treilea rând, determinarea cauzală poate fi tratată ca o condiționare prin intermediul „unei cauze active sau pasive”. Noțiunea de „cauză pasivă” presupune cauza care are un caracter pasiv. Cu referire la dreptul penal, cauză pasivă poate fi inacțiunea în latura obiectivă a componenței materiale de infracțiune. Cauza activă este mult mai transparentă pentru cercetări, deoarece în majoritatea cazurilor poate fi clar evidențiată. Cauza pasivă prezintă un mai mare grad de complexitate în vederea stabilirii și percepției. În același timp, cauza pasivă, adică lipsa aparentă la prima vedere a faptelor active, are de asemenea o anumită capacitate cauzatorie. Excepția constă în faptul că semnul de bază al cauzei îl constituie aici nu comportamentul activ sau pasiv, ci eficacitatea și caracterul extern în coraport cu entitatea influențată.

Aceste particularități, în totalitate, ne permit să delimităm determinarea cauzală de alte varietăți ale condiționării (de exemplu, autodeterminarea, determinarea statistică în cazul prezenței acestora în formă ideală).

În așa mod, determinarea cauzală reprezintă o apariție sau o schimbare condiționată nomologică generatoare a unui fapt (fenomen) extern și eficient în coraport cu un alt fapt (fenomen). Această varietate a determinării poate fi condiționată de influența unor factori materiali, energetici sau informaționali.

Trebuie să evidențiem și faptul că întrebările privind delimitarea determinării cauzale de alte varietăți ale acestora nu sunt epuizate prin tratarea respectivă și prezintă un grad mult mai avansat de complexitate. În particular, în dreptul penal pot apărea dificultăți în cazul delimitării autodeterminării și determinării cauzale; stabilirea categoriei determinării urmează a fi realizată pe cale analitică, prin evidențierea particularităților individuale specifice determinării cauzale.

Determinismul se ocupă, de asemenea, de studierea unor așa noțiuni, precum: necesitate, întâmplare, libertatea de voință, lege etc.

Referințe:

1. БОРОДИН, С.В. Преступления против жизни и здоровья. В: *Курс российского уголовного права. Особенная часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 2002, с.197.
2. BORODAC, AI., BUJOR, V., BRÎNZA, S. și al. *Drept penal. Partea Generală*. Chișinău: Știința, 1994, p.109.
3. PĂTULEA, V. Răspunderea penală. Elemente constitutive. Raport de cauzalitate. În: *RRD*, 1982, nr.4, p.63.
4. MACARI, I. Legătura cauzală în dreptul penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2001, nr.2, p.8.
5. BASARAB, M. *Drept penal. Partea Generală*. Vol.I. Iași: Chemarea, 1996, p.100-101.
6. ТАГАНЦЕВ, Н.С. *Русское уголовное право. Часть Общая: Лекции*. Москва, 1994, с.134.

7. STROE, C. *Compendiu de filosofia dreptului*. București: Lumina LEX, 1999, p.127.
8. ФИЛИМОНОВ, В.Д. *Норма уголовного права*. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2004, с.21.
9. MACARI, I. *Op. cit.*, p.8.
10. ТАГАНЦЕВ, Н.С. *Op. cit.*, p.165-166.
11. Ibidem, p.122.
12. ȚAPOC, V., SAPCELEA, V. *Cercetarea științifică*. Chișinău: ARC, 2008, p.81.
13. BORODAC, Al., BUJOR, V., BRÎNZA, S. și al. *Op. cit.*, p.110.
14. ANTONIU, G. *Raportul de cauzalitate în dreptul penal*. București: Editura Științifică, 1968, p.234.
15. NISTOREANU, Gh., BOROI, Al. *Drept penal. Partea Generală*. București: ALL Beck, 2002, p.105-106.
16. STROE, C. *Op. cit.*, p.139-140.
17. БОРОДИН, С.В. *Op. cit.*, p.31-35.
18. ЛЯПУНОВ, Ю.И. Природа преступных последствий в деликтах создания опасности. В: *Сибирские юридические записки*. Выпуск 4. Томск-Омск, 1974, с.51.

Prezentat la 12.05.2016